

ISPITIVANJE ADSORPCIONIH SVOJSTAVA ILOVAČE ZA UKLANJANJE JONA OLOVA I ARSENA IZ VODENIH RASTVORA

Tijana Stanišić¹, Inovacioni centar Tehnološko-metalurškog fakulteta, Univerzitet u Beogradu
Maja Đolić², Tehnološko-metalurški fakultet, Univerzitet u Beogradu
Mirjana Čujić³, Institut za nuklerane nauke "Vinča", Univerzitet u Beogradu
Mirjana Ristić⁴, Tehnološko-metalurški fakultet, Univerzitet u Beogradu
Aleksandra Perić-Grujić⁵, Tehnološko-metalurški fakultet, Univerzitet u Beogradu

Apstrakt: Olovo i arsen predstavljaju značajnu grupu neorganskih polutanata koji su prisutni u životnoj sredini, pre svega u vodenim sistemima, pa je njihovo uklanjanje veliki tehničko-tehnološki izazov. Zbog toga se sve više pažnje posvećuje razvoju pristupačnih, efikasnih i ekološki prihvatljivih adsorbenata. Prirodni materijali na bazi oksida metala (SiO_2 , Al_2O_3 , Fe_2O_3), poput ilovače, predstavljaju efikasne adsorbente za uklanjanje katjonskih i anjonskih vrsta iz vodenih rastvora. U ovom radu adsorpciona svojstva ilovače ispitivana su u šaržnom sistemu, promenom pH vrednosti početnog rastvora, dok su masa adsorbenta, vreme i temperature procesa bili konstantni. Značajnu ulogu u odvijanju adsorpcionog procesa ima pH vrednost rastvora, stoga se eksperiment zasnivao na određivanju efikasnosti procesa pri vrednosti pH rastvora 4, 5 i 6. Strukturne karakteristike ilovače su određene primenom rendgenske difrakcione analize (engl. X-Ray Diffraction, XRD), infracrvenom spektroskopijom sa Furijeovom transformacijom (engl. Fourier-Transform Infrared Spectroscopy, FTIR) i skenirajuće elektronske mikroskopije (engl. Scanning electron microscopy, SEM). Koncentracija jona nakon procesa adsorpcije određena je pomoću indukovano spregnute plazme sa masenom spektrometrijom (engl. Inductively Coupled Plasma Mass Spectrometry, ICP-MS). Maksimalna efikasnost uklanjanja jona olova postignuta je na pH vrednosti 5 (94,2 %), dok je za jone arsena optimalna pH vrednost bila 6 (35,1 %).

Ključne reči: katjonske i anjonske vrste, prirodni materijali, adsorpcija, ICP-MS

THE EXAMINATION OF ADSORPTION PROPERTIES OF LOAM FOR REMOVAL OF LEAD AND ARSENIC IONS FROM AQUEOUS SOLUTIONS

Abstract: Lead and arsenic represent an important group of inorganic pollutants that can be found in the environment, primarily in aquatic systems. Their removal from water systems is a big environmental problem, but also a significant technological challenge. Therefore, an increasing attention is paid to the development of widely available, efficient and environmentally friendly adsorbents. Natural metal oxide-based materials (SiO_2 , Al_2O_3 , Fe_2O_3), such as loam, are effective adsorbents for removal of cationic and anionic species. The adsorption experiments were performed in a batch system, varying the pH value of the initial solution, while the mass of the

¹ tstanisic@tmf.bg.ac.rs

² mdjolic@tmf.bg.ac.rs

³ cujicm@tmf.bg.ac.rs

⁴ risticm@tmf.bg.ac.rs

⁵ alexp@tmf.bg.ac.rs

adsorbent, time and temperature were constant. The influence of pH value has a leading influence to the adsorption process so the process efficiency was determined at the pH values set at: 4, 5 and 6. The structural characteristics of the loam was performed using X-ray diffraction analysis (XRD), Fourier-Transform Infrared Spectroscopy (FTIR) and scanning electron microscopy (SEM). The concentration of ions after their removal was determined using inductively coupled plasma mass spectrometry (ICP-MS). The maximum removal of lead ions was obtained at pH 5 (94.2%), while for arsenic ions, it was at pH 6 (35.1%).

Keywords: cationic and anionic species, natural materials, adsorption, ICP-MS

1. UVOD

Olovo i arsen su veoma rasprostranjeni u životnoj sredini i imaju negativan uticaj kako na životnu sredinu, tako i na zdravlje ljudi. Pri niskim koncentracijama su toksični, nerazgradivi, dok akumulacija u organizmu dovodi do teških oboljenja kao što su oštećenje srca, respiratorna oboljenja, bolesti bubrega, reproduktivne probleme, gastrointestinalne bolesti, urođene defekte, negativan uticaj na nervni sistem i drugih [1]. Svetska zdravstvena organizacija, WHO (engl. *World Health Organization*) preporučuje maksimalno dozvoljene koncentracije arsena i olova u vodi za piće od 0,010 mg L⁻¹ [2]. U Republici Srbiji postoje propisane maksimalno dozvoljene koncentracije teških metala u vodi u Pravilniku o higijenskoj ispravnosti vode za piće ("Službeni list SRJ", broj 42/98 i 44/99) koje su u skladu sa preporukama Svetske zdravstvene organizacije za olovo i arsen. Prema agenciji za zaštitu životne sredine, EPA (engl. *Environmental Protection Agency*), preporučena koncentracija u vodi za piće za olovo iznosi 0,015 mg L⁻¹, a za arsen 0,010 mg L⁻¹ [3]. Razvijanje ekološki i ekonomski prihvatljivog procesa za prečišćavanje voda predstavlja veliki izazov na međunarodnom nivou. Postoje različite metode za uklanjanje jona teških metala iz vodenih rastvora: hemijsko taloženje, elektrohemijski tretman, jonska izmena, filtracija, membranski postupci i adsorpcija [4]. Pored ekonomičnosti, jednostavnosti i efikasnosti, prednost primene adsorbenata prirodnog porekla u procesima prečišćavanja vodenih rastvora je nemogućnost dodatne kontaminacije vode štetnim materijama, koja nastaje u slučaju primena drugih hemijskih metoda [5]. Dodatno, postoji veliki broj materijala, sintetičkih i prirodnih, koji se koriste u procesima uklanjanja jona olova i arsena iz vodenih rastvora. Prirodni materijali na bazi oksida metala (SiO₂, Al₂O₃, Fe₂O₃) predstavljaju efikasne adsorbente za uklanjanje katjonskih i anjonskih zagađujućih materija iz vodenih rastvora [6]. Cilj ovog rada je ispitivanje adsorpcionih svojstava prirodnog mineralnog materijala ilovače za uklanjanje jona olova i arsena iz vodenih rastvora.

2. EKSPERIMENTALNI DEO

Eksperimentalna ispitivanja adsorpcionih svojstava ilovače izvedena su u laboratorijskim uslovima u šaržnom sistemu. U vijalama od 50 mL je odmereno po 10 mg uzorka ilovače i 10 mL rastvora olova i arsena početne koncentracije od 100 µg L⁻¹. Kako bi se procenio uticaj kiselosti rastvora na adsorpciju, podešene su pH vrednosti početnog rastvora na 4, 5 i 6 pomoću 0,1 M rastvora NaOH i HNO₃. Zatim je izvršeno mešanje uzoraka pomoću šejkera (tip instrumenta: Heidolph ROTAMAX 120) tokom 24 h na temperaturi od 25 °C. Nakon završene adsorpcije, smeše ilovače i jonskih rastvora olova i arsena su filtrirane, zakišeljene i koncentracija analita iz filtrata analizirana je pomoću masene spektrometrije sa indukovano spregnutom plazmom (engl. *Inductively Coupled Plasma Mass Spectrometry*, ICP-MS).

Adsorpcioni kapacitet adsorbenta q (mg g⁻¹) i efikasnost uklanjanja R (%) jona metala iz vode, izračunati su prema sledećim formulama:

$$q = \left(\frac{C_0 - C_t}{m} \right) \cdot V \quad (1)$$

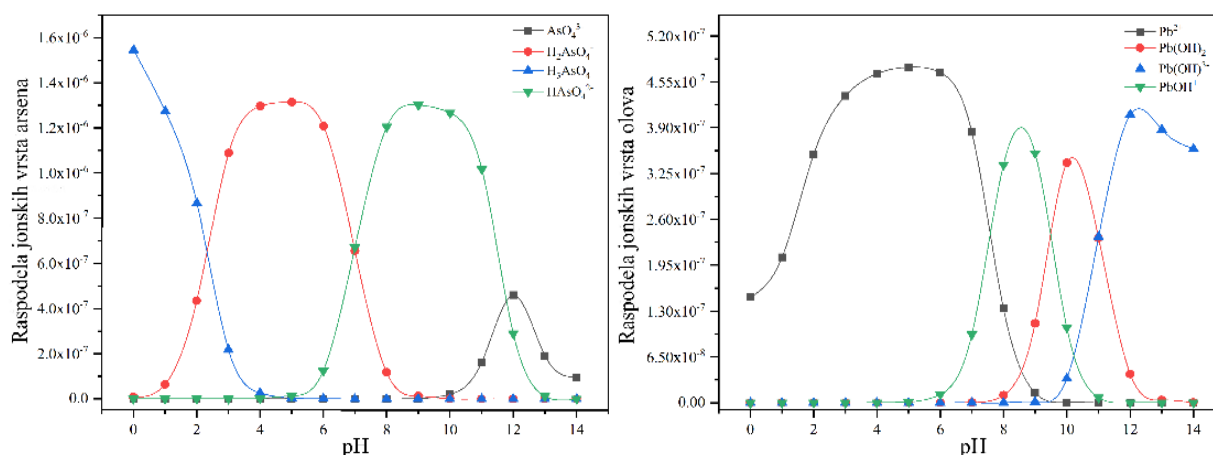
$$R = \left(\frac{C_0 - C_t}{C_0} \right) \cdot 100 \quad (2)$$

gdje su: C_0 i C_t – koncentracija jona olova i arsena (mg L^{-1}) u rastvoru u početnom i trenutku t (min), V – zapremina rastvora korišćenog za adsorpciju (mL) i m – masa adsorbenta (mg).

Karakterizacija uzorka ilovače izvršena je primenom rendgenske difrakcione analize (engl. *X-Ray Diffraction*, XRD), infracrvenom spektroskopijom sa Furijeovom transformacijom (engl. *Fourier-Transform Infrared Spectroscopy*, FTIR) i skenirajućom elektronskom mikroskopijom (engl. *Scanning electron microscopy*, SEM).

3. REZULTATI I DISKUSIJA

Značajnu ulogu u odvijanju adsorpcionog procesa ima pH vrednost rastvora, uz pomoć koje može da se reguliše uklanjanje jona olova i arsena iz vodenih rastvora. Pri višim pH vrednostima rastvora ($\text{pH} > 8$) dolazi do formiranja kompleksnih jona i taloženja jona metala u vidu hidroksida, karbonata i oksida, dok pri nižim pH vrednostima rastvora ($\text{pH} < 4$) dolazi do konkurentnosti između H^+ jona i jona teških metala [7]. U zavisnosti od pH rastvora, olovo i arsen se mogu naći u vodi u različitim jonskim oblicima. Primenom programa Mintek (engl. *Visual Minteq*) određena je raspodela jonskih vrsta arsena i olova u zavisnosti od pH vrednosti i primenjena je za analizu uticaja pH vrednosti na efikasnost adsorpcije (Slika 1).

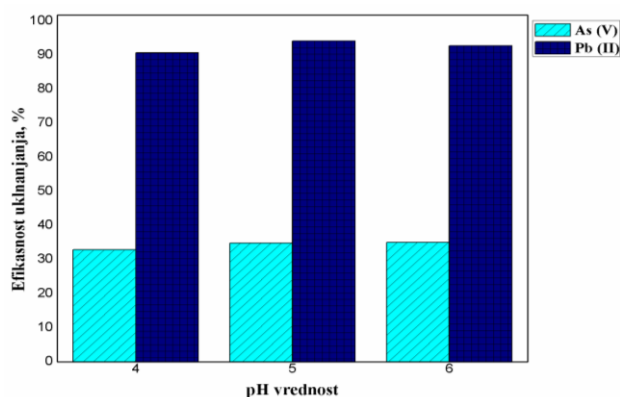

Slika 1. Raspodela jonskih vrsta (specijacija) arsena i olova u zavisnosti od Ph

Izvor: Izvorno autorsko

Na osnovu analize može se zaključiti da su, u ispitanom opsegu pH vrednosti od 4 do 6, dominantni jonski oblici arsena H_2AsO_4^- i HAsO_4^{2-} , dok su za olovo dominantne Pb^{2+} i Pb(OH)^+ jonske vrste. Kako bi se odredila optimalna pH vrednost ispitana je efikasnost adsorpcionog procesa promenom pH vrednosti početnog rastvora jona olova i arsena. Dobijeni rezultati predstavljeni su na Slici 2.

Na osnovu dobijenih rezultata prikazanih na slici 2 može se zaključiti da je efikasnost uklanjanja jona olova u odnosu na jone arsena znatno veća. Efikasnost uklanjanja jona arsena i olova ne menja se značajno za odabrane pH vrednosti početnih rastvora. Maksimalna efikasnost uklanjanja jona olova dobijena je na pH vrednosti 5 (94,2 %), dok je za jone arsena optimalna pH vrednost 6 (35,1 %). Maksimalni adsorpcioni kapacitet ($\mu\text{g g}^{-1}$) ilovače za jone arsena pri različitim pH vrednostima početnog rastvora opada u nizu: pH 6 (44,0) > pH 5 (43,7) > pH 4 (40,5), dok za jone olova prati sledeći trend: pH 6 (91,5) > pH 5 (77,8) > pH 4 (68,1).

Slika 2. Efikasnost uklanjanja jona olova i arsena u zavisnosti od početne pH vrednosti rastvora
Izvor: Izvorno autorsko

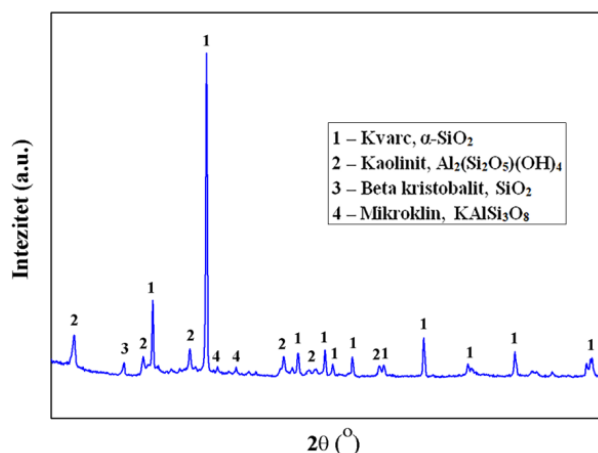
Uzorak ilovače korišćen u eksperimentalnom radu je prirodnog mineralnog porekla, bez prethodne modifikacije, čiji sastav pretežno čine oksidi silicijuma, aluminijuma i gvožđa. Prema granulometrijskoj analizi, uzorak ilovače se uglavnom sastoji od praškastih čestica, pri čemu je prosečan prečnik $d < 2$ mm. Fizička svojstva ilovače, kao što su specifična površina (S_{BET}), zapremina pora (V_{pora}), srednji (D_{sr}) prečnik pora i vrednosti tačke nultog naelektrisanja (pH_{pzc}) predstavljeni su u Tabeli 1.

Tabela 1. Fizička svojstva prirodnog materijala ilovače

Izvor: Izvorno autorsko

Parametar	S_{BET} , $m^2 g^{-1}$	V_{pora} , $ml g^{-1}$	D_{sr} , nm	pH_{pzc}
Vrednost	7,53	0,0230	13,07	4,84

Primenom rendgenske difrakcione analize (XRD) izvršena je strukturna i fazna analiza. XRD analizom utvrđeno je da ilovača ima mešovitu kristalnu strukturu i sastav minerala. Ilovača predstavlja adsorbent sa heterogenom strukturom čiji sastav uglavnom čini kvarc (α - SiO_2) sa 60,9 mas. % i kaolinit ($Al_2(Si_2O_5)(OH)_4$) sa 22,6 mas. %. Na slici 3 je predstavljen difrakcioni dijagram ilovače, gde se dominantni pikovi za kvarc uočavaju na 2θ ($^\circ$) = 20,8; 26,7; 50,3 i 60,1, prema redosledu pojavljivanja [8].

Slika 3. XRD spektar prirodne ilovače

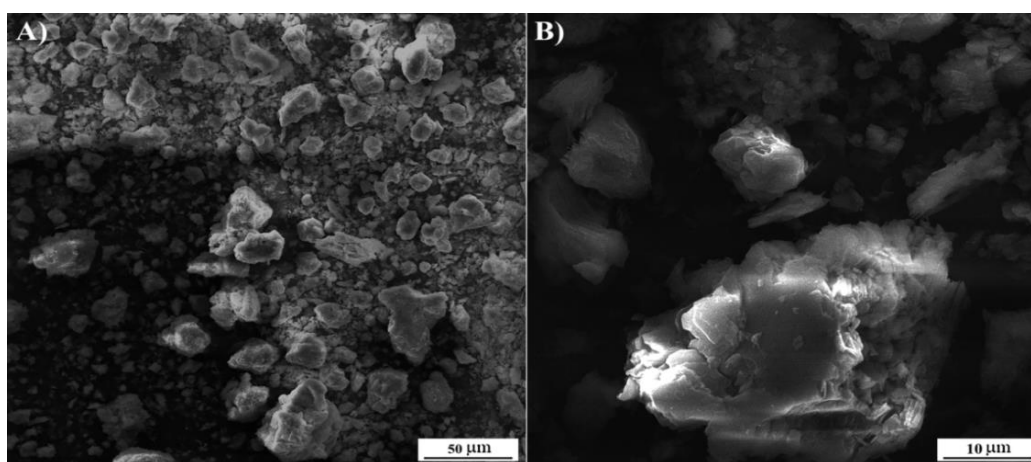
Izvor: Izvorno autorsko

Primenom infracrvene spektroskopije sa Furijeovom transformacijom (FTIR) izvršena je analiza funkcionalnih grupa koje su prisutne u strukturi materijala. U Tabeli 2. su dati talasni brojevi karakterističnih funkcionalnih grupa ispitivanog adsorbenta, ilovače.

Tabela 2. Talasni brojevi (cm^{-1}) karakterističnih funkcionalnih grupa ispitivanog adsorbenta ilovače određeni FTIR metodom [9]

Talasni brojevi (cm^{-1})	Funkcionalne grupe
795-780	Si-O-Si vibracija rešetke
914	Vibracije Al-OH veze
1114-1025	Vibracije savijanja Si-O veze
3691-3619	Vibracije OH grupe

Primenom skenirajuće elektronske mikroskopije (SEM) određena su morfološka svojstva uzorka ilovače [10]. Na Slici 4. predstavljene su SEM mikrografije na dva različita uvećanja: A – 1000x i B – 5000x μm , redom. Analiza je pokazala da je struktura ilovače pretežno neuniformna.

Slika 4. SEM mikrografije adsorbenta sa uvećanjem od 1000x (A) i 5000x (B)

Izvor: Izvorno autorsko

Na Slici 4.(A) uočava se prisustvo frakcija različitih po obliku i veličini, sa nabranim i neravnim površinama, a na slici 4.(B) izražena je slojevita struktura adsorbenta što omogućava vezivanje adsorbata na različitim delovima materijala. Prisustvo sferičnih šupljina koje su karakteristične za konvencionalne mezopozorne adsorbente nije uočeno.

4. ZAKLJUČAK

U radu su prikazani rezultati uklanjanja jona olova i arsena primenom prirodne ilovače pri različitim početnim pH vrednostima rastvora. Maksimalna efikasnost uklanjanja jona olova postignuta je na pH vrednosti 5 (94,2 %), dok je za jone arsena optimalna pH vrednost 6 (35,1 %). Na osnovu strukturne i fazne analize utvrđeno je da mineraloški sastav uzoraka ilovače čine kvarc ($\alpha\text{-SiO}_2$, 60,9 mas. %), kaolinit ($\text{Al}_2(\text{Si}_2\text{O}_5)(\text{OH})_4$, 22,6 mas. %), mikroklin (KAlSi_3O_8 , 14,3 wt. %) i beta kristobalit (SiO_2 , 2,2 mas. %). Konačno, ispitani materijal koji se sastoji od oksida silicijuma, aluminijuma i gvožđa može se koristiti za uklanjanje jona arsena i olova iz vode, kao i za predkoncentrisanje odabranih jona u analitičkoj hemiji i zaštiti životne sredine. Dalji pravci istraživanja biće usmereni na razvoj i primenu metoda za modifikaciju ilovače, kao i na karakterizaciju dobijenih adsorbenata, u cilju povećanja efikasnosti uklanjanja jona arsena, adsorpcionih karakteristika.

ZAHVALNICA

Ovaj rad podržalo je Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoje Republike Srbije (Brojevi ugovora 451-03-9/2021-14/200135 i 451-03-9/2021-14/200287).

LITERATURA

- [1] Ma, Y., Egodawatta, P., McGree, J., Liu, A., Goonetilleke, A.: Human health risk assessment of heavy metals in urban stormwater, *Science of the Total Environment*, Vol. 557–558 (2016), pp. 764–772, ISBN 0048-9697
- [2] World Health Organization (WHO), 2006. *Guidelines for drinking-water quality*. Dostupno na: <https://redirect.is/1gka6oe> (Pristup: 04.10.2021.)
- [3] Environmental Protection Agency (EPA), 2013. *National Primary Drinking Water Regulations*. Dostupno na: <https://www.epa.gov/ground-water-and-drinking-water/national-primary-drinking-water-regulations> (Pristup: 06.10.2021.)
- [4] Lakherwal, D.: Adsorption of Heavy Metals: A Review, *International Journal of Environmental Research and Development*, Vol. 4 (2014), No. 1, pp. 41–48, ISBN 2249-3131
- [5] Kulkarni, S., Kaware, J.: Regeneration and Recovery in Adsorption-a Review, *International Journal of Innovative Science, Engineering & Technology*, Vol. 1 (2014), No. 8, pp. 61–64, ISBN 2348 – 7968
- [6] Stanišić, T., Karić, N., Karanac, M., Đolić, M., Ristić, M., Perić-Grujić, A.: Prirodni adsorbenti na bazi metalnih oksida za uklanjanje jona olova i arsena iz vodenih rastvora, Zbornik radova pisanih za 34. Međunarodni kongres o procesnoj industriji PROCESING '21, pp. 43–48, ISBN 978-86-85535-08-6, Fakultet tehničkih nauka Univerziteta u Novom Sadu, 3. i 4. jun 2021., Savez mašinskih i elektrotehničkih inženjera i tehničara Srbije (SMEITS)
- [7] Zhang, C., Luan, J., Yu, X., Chen, W.: Characterization and adsorption performance of graphene oxide - montmorillonite nanocomposite for the simultaneous removal of Pb²⁺ and p-nitrophenol, *Journal of Hazardous Materials*, Vol. 378 (2019), p. 120739, ISBN 0304-3894
- [8] Flogeac, K., Guillon, E., Aplincourt, M., Marceau E., Stievano, L., Beaunier, P., Frapart, Y. M.: Characterization of soil particles by X-ray diffraction (XRD), X-ray photoelectron spectroscopy (XPS), electron paramagnetic resonance (EPR) and transmission electron microscopy (TEM), *Agronomy for Sustainable Development*, vol. 23 (2003) , pp. 407–418, ISBN 1774-0746.
- [9] Saikia, B. J., Parthasarathy, G.: Fourier Transform Infrared Spectroscopic Characterization of Kaolinite from Assam and Meghalaya, Northeastern India, *Journal of Modern Physics*, Vol. 01 (2010), No. 04, pp. 206–210, ISBN 2153-1196
- [10] Kumar, R., Kumar, R., Mittal, S., Arora, M., Babu, J. N.: Role of soil physicochemical characteristics on the present state of arsenic and its adsorption in alluvial soils of two agri-intensive region of Bathinda, Punjab, India, *Journal of soils and sediments*, Vol. 16 (2016), No. 2, pp. 605–620, ISBN 1439-0108